

Recenze

Bakošová, Z. (ed.) (2013). *Terminologický výkladový slovník zo sociálnej pedagogiky*. Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave. ISBN 978-80-8105-514-0.

Terminologický výkladový slovník sociální pedagogiky (dále jen terminologický slovník), který vydala v elektronické podobě Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave, je výsledkem dlouholeté práce širokého týmu odborných spolupracovníků. Vznik encyklopedií, slovníků a syntéz byl a je vždy odrazem rozpracovanosti daného oboru, je pro mne symbolem úrovně vědy. Terminologický slovník proto není jen reakcí na nedostatek vědecké literatury, ale je též dokladem růstu významu oboru a projevem fundovanosti jeho vědecké základny. Odráží v sobě vývoj sociální pedagogiky jako vědecké disciplíny, jako oboru vysokoškolského studia i jako předmětu individuálního zájmu řady badatelů z příbuzných oborů.

Objektivní potřeba formulovat pojmoslovné základy sociální pedagogiky byla dána společenskou poptávkou po oboru, který by dovedl nalézat odpovědi na problémy, jež s sebou přinesla nová společenská situace. Zcela se změnila role rodiny a školy, narostl počet nových negativních jevů vyvolaných společenskou otevřeností v geografickém i ideovém smyslu slova. Bylo důležité vyjadřovat se obsahově jednoznačně k záležitostem, které do té doby společnost neviděla nebo nechtěla vidět a propojovat teoretická východiska různých oborů s výchovnou situací nové doby. Sociální pedagogika se ale také stala oborem, který zasahoval do praxe výchovy, prevence, resocializace, sociální pomoci. Začalo se proto diskutovat o terminologických otázkách problémů sociální péče, prevence, rodinné terapie, náhradní rodinné péče, otevřeně se řešil problém rizikového chování dětí a mládeže aj. Vznik terminologického slovníku může tedy pomoci objasňovat situace, kdy se dopustilo volné a nejednoznačné vymezování pojmů.

Subjektivní vnitřní předpoklad pro rozvoj teoretických základů sociální pedagogiky jako vědy se opírá o výsledky, kterých dosáhla pedagogika a sociální pedagogika u nás i v okolních zemích. Od zmíněných 90. let se zásadním způsobem dotvářelo pojetí předmětu zkoumání, hledaly se vztahy sociální pedagogiky k ostatním oborům, především k sociální práci. Sledovat bychom mohli vytvoření institucionálního zázemí oboru, a to především díky rozvoji vysokoškolských pracovišť. Pozici ve vědecké komunitě získávají osobnosti oboru, vyrůstá nová generace sociálních pedagogů.

Vznik terminologického slovníku je výsledkem výše uvedené dynamiky. Editorka díla, doc. Zlatica Bakošová, v úvodu připomíná, že nad projektem terminologického slovníku stála Sekce sociální pedagogiky Slovenské akademie ved. Slovenským kolegům může česká pedagogika jen závidět institucionální podporu úsilí, jehož cílem bylo shromáždit, vyjasnit a systematizovat pohledy na pojmy související se sociální pedagogikou. Díky tomuto projektu se sešel kolektiv vysokoškolských odborníků předních slovenských vysokých škol, na nichž se sociální pedagogika rozvíjí. Výsledkem práce pak byla precizní metodika, která se ukázala jako nezbytná pro vlastní práci širokého mezinárodního týmu, jež byl nakonec přizván k tvorbě jednotlivých hesel.

Autorský kolektiv tvořilo 69 odborníků ze Slovenska (41 autorů), z Polska (17 autorů) a z České republiky (11 autorů). Jedná se většinou o zkušené univerzitní pracovníky, přičemž zastoupení slovenských vysokoškolských pracovišť je reprezentativní. Zapojili se experti pracovišť univerzity v Trnavě, Banské Bystrici, Bratislavě, Nitře, Prešově. Pozitivně lze hovořit také o spolupráci s polskými vysokými školami (Slezská univerzita Katowice, Univerzita A. Mickiewicza Poznań a Univerzita Kazimíra Velikého Bydgoszcz). Z českých institucí se zapojil kolektiv autorů z Institutu mezioborových studií v Brně, z Pedagogické fakulty UK v Praze a Institutu celoživotního vzdělávání Mendelovy univerzity v Brně.

Oborové zaměření autorů je velice rozmanité a napovídá o potřebě zmapování oborových přesahů. Nad konstrukcí jednotlivých hesel se kromě sociálních pedagogů a pedagogů sešli sociologové, psychologové, experti na volnočasovou či zážitkovou pedagogiku, medicínu zdraví, výchovu ke zdraví, kolegové se zkušeností z oblasti sociální práce, práva aj. Rozsáhlá část textu (str. 7-41) je věnována medailonkům autorů hesel, je zde uveden i kontakt na autory. Taktéž za každým heslem nalezneme jméno autora a označení jeho pracoviště. Máme tedy vždy možnost sledovat nejen samotný výklad pojmu, ale také odborný rámec, ze kterého autor/autorka vždy vycházejí.

Tvorba slovníkových hesel se v terminologickém slovníku řídí jednotným metodologickým postupem, který garantoval prof. Peter Ondrejko. Jádrem je vždy stručné a jednoznačné vystižení znaků popisovaného pojmu tak, jak je u slovníkových hesel obvyklé. Následuje výkladová část, která je u podstatných pojmů rozvedena do analytické šíře. Sledujeme tak také interdisciplinární souvislosti pojmu, nezřídka autoři argumentují význam popisovaného fenoménu výzkumnými zjištěními či popisují aktuální stav řešení problematiky v dané zemi. Obecně lze říci, že hesla tvoří pregnančně uspořádané teoretické, praktické i empirické poznatky, které dokumentují 25 let vývoje sociální pedagogiky ve střední Evropě.

Terminologický slovník obsahuje celkem 343 hesel, autorský kolektiv je dělí na hesla základní, obsahující podrobný výklad, v některých případech prorůstají do podoby malé studie, a hesla odkazová, která jsou jen stručnou charakteristikou pojmu.

Vlastní obsahové zaměření základních hesel lze rozdělit do dvou oblastí. Jádro terminologického slovníku a jeho, podle mého názoru, nejcennější a metodologicky nejkvalitnější část, tvoří hesla zaměřená na terminologii sociální pedagogiky. Nalezneme zde precizní výklad klíčových pojmů sociální pedagogiky, v němž se zrcadlí dějiny oboru, její osobnosti, vývoj sociální pedagogiky na Slovensku, v Polsku, v České republice a v Německu. Sledujeme metodologická východiska oboru, naznačeny jsou výzkumné i praktické směry dalšího rozvoje sociální pedagogiky, jednoznačně je definován profil sociálního pedagoga, popsán je legislativní i praktický rámec jeho uplatnění v praxi. Autoři zde při nejednoznačnosti a rozmanitosti profilace sociální pedagogiky zachovávají v souladu s pravidly žánru objektivní nadhled, přirozené tíhnutí k autorovu názorovému profilu je patrné jen zástupně, odráží se především ve výběru použité literatury či v aplikačních příkladech.

Další část hesel se obsahově orientuje do oblastí příbuzných sociální pedagogice. Čtenáři zde naleznou výklad pojmů z oblasti metodologie společenských věd, velmi podrobně je rozpracována řada témat psychologických, sociologických, andragogických aj. Stojí samozřejmě za zvažovanou, do jaké míry je dobré rozsah výkladového slovníku tematizovat do takovéto šíře. Interdisciplinární charakter problémů, které zkoumá a řeší sociální pedagogika, však právě takovouto rozprostraněnost vyžaduje. Terminologický slovník tak badatelům, praktikům i studentům pohotově poskytuje orientaci v souvislostech a patřičný vhled do problematiky.

Drobnou poznámku musím ještě vyslovit k rozsahu jednotlivých hesel a k jistě nelehkému rozhodování o tom, jaké pojmy plnohodnotně vyložit a jaké pouze stručně představit. Editorka si v tomto směru v úvodu textu posteskla, že redukce některých hesel byla výsledkem diskuse uvnitř mezinárodního týmu i kompromisem ekonomickým. A tak celkově příznivé vyznění celé publikace může doplnit diskuse o sporném rozsahu některých hesel. Na jedné straně např. čteme malou studii o výkonové motivaci (str. 193 n) či o domácím násilí (str. 84, 85 n), která by slušela psychologickému nebo pedagogickému slovníku, na druhé straně pojmy jako deviantní, asociální a antisociální chování jsou jen velice stručně charakterizované, vlastně jsou více méně převzaté z psychologického slovníku (Hartl, Hartlová, 2004). V podobném výčtu by bylo možno pokračovat i dál, ale velmi dobře si uvědomuji, jak obtížné bylo dosáhnout konsensu o tom, jaké pojmy jsou pro současnou sociální pedagogiku skutečně klíčové. Navíc zde svou roli nehraje jen názor jednotlivých autorů, ale také pohled na celkové směřování sociální pedagogiky, na rozmanitost jejího pojetí. Redaktoři terminologického slovníku tak vlastně dokázali skloubit obojí. Naznačit svůj pohled na priority oboru a zároveň dát prostor dalším náhledům, dalšímu obsahovému směřování sociální pedagogiky.

V závěru mi dovoluji několik poznámek technických. Samozřejmě vydání terminologického slovníku na CD formátu je ekonomické a prospívá šíření textu. Na druhou stranu ne každému takto rozsáhlý thesaurus v elektronické formě bude vyhovovat. To si redakční rada jistě uvědomovala a snažila se uživatelský komfort a přehlednost násobit pevným dodržováním struktury textu, prací s nadpisy a zvýrazňováním důležitých pojmů v samotném heslu. V blízké perspektivě by bylo vhodné uvažovat o převedení výkladového slovníku do plně elektronické podoby, kdy by bylo možné použít aktivní vyhledávání hesel. Podobně je dnes např. zpracován andragogický slovník (viz www.andromedia.cz).

Terminologický výkladový slovník sociální pedagogiky je přes drobné připomínky dílem, které si zaslouží svým rozsahem a metodologickou úrovní zpracování obdiv. Je dílem, které by rozhodně nemělo chybět na všech vysokých školách, které se zabývají přípravou sociálních pedagogů, ale též vzděláváním pedagogických pracovníků. Publikace je podle mého názoru významným počinem, který dává sociální pedagogice právo na sebevědomou pozici etablované vědecké disciplíny.

*Miroslav Procházka
Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity*